

СЕГМЕНТ СПІЛКУВАННЯ У СТРУКТУРІ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті автор дає обґрунтування сегменту спілкування в структурі педагогічної культури майбутнього вчителя, багатоплановому процесі організації, встановленні і розвитку контактів, взаєморозумінні і взаємодії між майбутнім учителем і учнем.

Ключові слова: сегмент спілкування, педагогічна культура.

В статье автор дает обоснование сегменту общения в структуре педагогической культуры будущего учителя, многоплановом процессе организации, установлении и развитии контактов, взаимопонимании и взаимодействии между будущим учителем и учеником.

Ключевые слова: сегмент общения, педагогическая культура.

In the given article the author presents the basic structural laws of the pedagogical culture of a teacher to be and their influence on the planning, organizing and developing contacts between future teachers and pupils in the spirit of improving their further mutual understanding and cooperation.

Key words: structural laws, pedagogical culture.

*Єдина відома мені розкіш –
це розкіш людського спілкування...
Антуан де Сент-Екзюпері*

Важливою складовою культури особистості є взаємини людини з людиною, і суспільством. Мешкаючи серед інших людей, ми «змушені пристосовуватися до них, узгоджувати з ними свої інтереси та цілі» [3, с. 124].

До особистісно-педагогічних якостей, пов'язаних з природними нахилами, відносимо культуру особистості, яка означає повагу, великодушність, відсутність чванливості, легкість у спілкуванні, однаково увагу до всіх людей незалежно від віку й суспільного становища, інтелектуальних і моральних якостей, і все це в поєднанні з почуттям власної гідності. У всьому природність, відсутність штучності та скромність у вищому вияві. Шляхетна простота – вищий показник культури вчителя.

Відвертість учителя забезпечує з боку учнів до нього довіру, без якої не може бути розвитку особистості. Скульптору дитячої душі повинні бути властиві чіткість вчинків і спонукань. Діти надзвичайно точно відчують будь-яку фальш та нещирість у поведінці та мові вчителя. Такому вчителю не довіряють, тим більше, не йдуть за ним.

Справжнього вчителя завжди відрізняє вміння спілкуватися з дітьми та їхніми батьками, колегами.

Мета статті. Обґрунтувати сегмент спілкування в структурі педагогічної культури майбутнього вчителя, багатоплановому процесі організації, встановленні і розвитку контактів, взаєморозумінні і взаємодії між майбутнім учителем та учнем.

Проблема спілкування розглядається багатьма вченими (Л. Архангельський, О. Бодальов, Н. Дусь, В. Кан-Калік, А. Ковальов, І. Кон, О. Леонтьєв, С. Максименко, А. Мудрик, І. Синиця, Т. Титаренко, Г. Сковорода, Т. Яценко та інші) і трактується як процес передачі інформації від одного об'єкта до іншого з метою встановлення розуміння між ними або як процес взаємодій, здійснення контактів між людьми. Спілкування визнається умовою формування та розвитку як суспільства, так і особистості. У спілкуванні здійснюється раціональний, емоційний та вольовий взаємовплив індивідів, виявляється спільність настроїв, думок, поглядів, досягається взаєморозуміння, здійснюється передача й засвоєння манер, звичок, стилю поведінки, досягається згуртованість та солідарність.

Співзвучне нашій позиції розуміння спілкування Б. Паригінім: «Це складний багатогранний процес, який може виступати в один і той самий час і як процес взаємодії індивідів, так і інформаційний процес, і як ставлення людей один до одного, і як процес їхнього взаємовпливу один на одного, і як процес їхнього взаєморозуміння» [5, с. 317].

Також поділяємо думку Н. Дусь, про те що основними критеріями сформованості культури педагогічного спілкування є: «наявність мотиваційно-ціннісної основи педагогічного спілкування; наявність знань комунікативного аспекту культури педагогічного спілкування та сформованість комунікативних здібностей, умінь та навичок; наявність знань інтерактивного аспекту культури педагогічного спілкування та сформованість інтерактивних здібностей, умінь та навичок; наявність знань перцептивного аспекту культури педагогічного спілкування та сформованість перцептивних здібностей, умінь та навичок» [1, с. 137].

У педагогічній діяльності спілкування виступає, на думку В.Кан-Каліка, не тільки як особистісна, але, головним чином, як професійно-особистісна якість педагога, за наявності в нього високої комунікативної культури, яка спирається на природне людське спілкування [2, с. 97]. Саме спілкування особистості може забезпечити продуктивність педагогічної діяльності.

Для вчителя з високим рівнем сформованості педагогічної культури властива відвертість, доступність: бути відкритим дітям і дорослим. Такий учитель дарує душевну увагу своїм вихованцям, завжди взаємодіє з

іншими людьми, і ця взаємодія, звісно, неможлива без спілкування.

На нашу думку, педагогічне спілкування є таким видом взаємодії людей, коли особи, які беруть участь у ньому, своїм зовнішнім виглядом і поведінкою здійснюють суттєвий вплив на домагання і наміри, стани і відчуття один одного. Причому тоді, як одні з них, вступаючи в контакти з оточуючими, завдяки манері спілкування, що сформувалася, без усяких зусиль з свого боку або підтримують, або просто викликають у них позитивний настрій, інші – через манеру поведінки і спілкування, що виробилася у них, – вносять до своїх взаємин з людьми напруження і провокують розвиток в останніх негативних емоцій і переживань.

Педагогічне спілкування – це професійне спілкування майбутнього вчителя з учнями, що має певні педагогічні функції і спрямоване на створення сприятливого психологічного клімату, оптимізацію навчальної діяльності і взаємовідносин між учителем та учнем. Це прийоми і навички соціально-психологічної взаємодії майбутнього вчителя та учня, змістом якого є обмін інформацією, надання виховної дії, організація взаємин за допомогою комунікативних засобів.

З огляду на це педагогічна культура майбутнього вчителя, що реалізується через спілкування, містить: сформованість загальної й педагогічної культури; педагогічну майстерність; уміння об'єктивно оцінювати себе й інших; толерантне ставлення до думки іншого; уміння зрозуміти співрозмовника; потреба виховувати,чити, наставляти учнів; етично доцільний стиль взаємин; оптимізм, віра у вихованців; послідовність дій; сформованість особистісних етично-психологічних якостей (доброта і любов до дітей, справедливість, честь, гордість у виконанні своєї місії); уміння поєднувати в соціально-педагогічній діяльності різні стилі спілкування; рівноправна співпраця з дітьми, батьками, колегами; схвалення дитини як вищої цінності життя; зовнішня та емоційна привабливість; уміння етично вирішувати педагогічні конфлікти.

Перераховані особистісно-педагогічні якості сприятимуть успішній педагогічній діяльності й допоможуть майбутньому вчителю знайти порозуміння з учнем.

З метою підвищення рівня сформованості педагогічної культури майбутнього вчителя нами було розроблено спецпрактикум «Основи педагогічної культури майбутнього вчителя», який ми проводили на 4 курсі. Зокрема, було заняття на тему «Культура педагогічного спілкування», до теми якого було включено питання про педагогічний конфлікт. Турбуючись про свободу зростаючої людини, формуючи самостійну особистість, ініціативну, ми маємо переглянути традиційні позиції щодо сутності вияву дитини непокори. На наше переконання, це не завжди вияв недисциплінованості, а почасти – перший крок до свободи особистості. Висока майстерність вимагається від педагога, щоб сам факт непокори перетворити на засіб виховання, й окреслену проблему ми намагалися винести на розгляд під час занять. Як реагувати? – в цьому також виявляється педагогічна культура вчителя. Можливо, з виявом нетерпимості, яка іноді переходить навіть у злість, а можливо, – розумінням і любов'ю.

Студенти дізнаються, що в практиці вчителя можливі різні варіанти конфліктів: мотиваційні: викликані недооцінкою психологічних потреб особистості (мотиви безпеки, престижу, почуття власної гідності та самореалізації); конфлікти комунікації: під час порушення «зворотних зв'язків» (якщо учень не чує слів визнання й поваги, то він стає невпевненим та конфліктним); конфлікти управління під час невміння вчителя спланувати й організувати діяльність учнів.

У процесі занять студенти розподілялися на мікрогрупи та моделювали ситуації виникнення різноманітних варіантів конфліктів у різних вікових групах учнів, які потім розігрувалися та розв'язувалися в аудиторії. Пропонувалися різні варіанти рішень залежно від творчої індивідуальності особистості майбутнього вчителя. Їх набір та послідовність, а також лексичне, інтонаційне, мімічне, стилістичне забарвлення у кожного студента були своєрідними. Дії майбутніх педагогів аналізувалися колективно, причому кожний «самостійний крок», елемент творчості сприймався доброзичливо. Знаючи це, студенти сміливо йшли на пошук і спробу, експеримент та імпровізацію, заслуговуючи навіть оплески товаришів у випадку прийняття оригінальних рішень. У цьому вільному творчому пошуку, який ми намагалися активно заохочувати, і виявлявся індивідуальний стиль діяльності майбутнього вчителя.

Результатом самостійної роботи студентів стали спостереження за роботою вчителів з великим досвідом педагогічної діяльності, їхнім «репертуаром» прийомів педагогічного спілкування. Вони: вміють дуже уважно слухати своїх учнів, щиро заохочувати їх висловлювати свої думки; виявляють повагу до поглядів учнів, можуть бути своєрідно делікатними, коли учень неправий; володіють здатністю навіть кожному учневі усвідомлення його значущості; на його недоліки в якій-небудь діяльності або у поведінці вказати не прямо, а опосередковано; закріплюють в учнях переконання, що їхні недоліки можна подолати, та будують свою діяльність так, що учень не тільки бачить шлях, яким йому потрібно йти, але й докладає певних зусиль, щоб рухатися ним енергійно.

А. Макаренко так формулював своє педагогічне кредо: «Якби хто-небудь запитав, як би я міг коротко визначити сутність мого педагогічного досвіду, я відповів би: як можна більше вимог до людини та якнайбільше поваги до неї» [4, с. 148]. Повага, любов до дитини не виключають вимогливості, а припускають її. Вимогливість – якість, що відображає здатність вчителя висунути вимоги до особистості та поведінки учня, з урахуванням його індивідуальних і вікових особливостей і визнання його відповідальності за їх виконання.

Значущість якості вчителя особливо зростає в умовах нових процесів у суспільстві – демократизації і гласності. Дисципліна та порядок – не останні складові цивілізованого суспільства. У дитячому колективі вони підтримуються поряд із співробітництвом та правильними вимогами вчителя.

Реалії сучасного життя (технократизація суспільства, прискорення соціальних ритмів, зростання потоку соціальних подразників) характери-зуються зростанням психічної напруги, емоційним голодом,

актуалізуються страхи, сумніви, переживання тощо. Особливо сприятливі до цієї взаємодії діти в силу своєї чуттєвості. Крім того, зростає кількість дітей соціально знедолених, з послабленим здоров'ям. Таким чином, перед учителем постає завдання нейтралізації або компенсації у процесі спілкування вказаних негативних факторів, розвитку здібності до рефлексії, емпатійного сприймання дітей, забезпечувати позитивний емоційний настрій, переконувати учнів і захоплювати їх своїми ідеями, задумами.

Література

1. Дусь Н. А. Культура педагогічного спілкування в контексті компетентнісної парадигми професійної підготовки фахівців / Н. А. Дусь // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – Вінниця, 2005. – № 15. – С. 135 – 140.
2. Кан-Калик В. А. Педагогика как культура / В. А. Кан-Калик // Магистр. – 1991. – Іюнь.
3. Кредитно-модульний курс культурології : навчальний посібник [Є. А. Подольська, В. Д. Лихвар, Д. Є. Погорілий] / К. : Фірма «Інкос», Центр навчальної літератури, 2006. – 124 с.
4. Макаренко А. С. Педагогическая поэма : собр. соч. В 7 т. / Антон Семенович Макаренко – М. : АПН СССР, 1958.
5. Парыгин Б. Д. Основы социально-психологической теории / Борис Дмитриевич Парыгин – М. : Просвещение, 1971. – 351 с.